

Παναγιώτης Νούτσος

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΠΟΛΙΤΙΚΗ» ΣΤΗΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ»

«Για τούτο παρέμεινα με τα κουρέλια μου
όπως με γέννησε η Γαλλική επανάσταση,
όπως με γέννησε η απελευθέρωση των νέγων
όπως με γέννησε μάννα μου Ισπανία
ένας σκοτεινός συνωμότης».

Μ. Κατσαρός, Κατά Σαδδουκαίων, σ. 16/17

I

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΙΝΑΙ η συμβολή των ιδεών του γαλλικού Μάη στη διαδικασία παραγκωνισμού της αντίληψης για την πολιτική επανάσταση που είχε διατυπωθεί ήδη κατά την περίοδο του Διαφωτισμού. Τα θεωρητικά στοιχεία της ανάλυσης θα αντληθούν από τις εμφανείς επιβιώσεις αυτής της αντίληψης στη σκέψη μιας «πολιτικής χώρας» (Marx 7-8-1844:402), όπως έγινε η Γαλλία με την κυριαρχία της «πολιτικής λογικής» που επέβαλαν τα γεγονότα του 1789. Η μέθοδος που θ' ακολουθηθεί είναι ιστορικο-κριτική και εντάσσεται σ' εκείνη την ιστορία των ιδεών που εκτιμά την ονομασία της ως αναγκαίο πλεονασμό, εφόσον η θεωρητική σκέψη αρέσκεται ακόμη να κατοικεί στον «υπερουράνιο τόπον».

II

ΠΑΡΑ ΤΑ ΕΠΙΦΑΙΝΟΜΕΝΑ, ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΜΕΓΕΝΘΥΝΕΤΑΙ σε αρκετές απόπειρες ιδεολογικών μετατοπίσεων, ο «σκληρός πυρήνας» της πολιτικής θεωρίας του γαλλικού Διαφωτισμού έμεινε ως τις μέρες μας ανέπαφος. Δηλαδή ότι η πολιτική θεωρία α) έχει τη δυνατότητα να συγκροτηθεί ως επιστήμη της «πολιτικής μεταβολής», β) παράγεται από ορισμένη κοινωνική κατηγορία, τους διανοούμενους, οι οποίοι δεν αποκλείεται να τη θέσουν σε εφαρμογή και γ) θα επιδιωχθεί με κάθε τρόπο η ανάληψη της κρατικής εξουσίας για την πραγματοποίηση αυτής της «με-

ταβολής». Ο διανοούμενος του 18ου αιώνα, που προσδιοριζόταν με τα συνώνυμα πια («homme de lettres», «philosophe», «patriote» και «citoyen» (Gusdorf 1971:494), απέκτησε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική του ανεξαρτησία, έχοντας ένα ολοένα διευρυνόμενο κοινό για να πουλήσει αρκετά ανεμπόδιστα την πνευματική του εργασία ή να προσφέρει συναφείς «υπηρεσίες» στην ανασυντασσόμενη αστική κοινωνία της εποχής του. Έτσι είχε την ευκαιρία να συζητά και έξω από το αυλικό περιβάλλον για τα χρόνια και τα νέα κοινωνικά προβλήματα ως ειδικός για την επίλυσή τους, ονομάζοντας με την ευθυκρισία του Voltaire (1734:76) τους κατεστημένους διαχειριστές τους «διάσημους παλιάνθρωπους» («illustres méchants»). Αυτή η αποδοκιμασία των πολιτικών του «ancien régime» εδράζεται στην προσδοκία ότι η πολιτική θεωρία θα γίνει επιστήμη, εφόσον όλα κρίνονται στο φως του «ορθού λόγου» που δεν οπισθοχωρεί αντιμετωπίζοντας τις «σκοτεινές» πλευρές του κοινωνικού οργανισμού που ασθενεί. Η αντίληψη για τη «μεταβολή», που έχει ποιοτικό χαρακτήρα και αγκαλιάζει το σύνολο των επιτευγμάτων του «πολιτισμού» («civilisation», κατά το νεολογισμό της ίδιας περιόδου Gusdorf 1971:333-348), καθώς επίσης η βεβαιότητα για την τεράστια παιδευτική δύναμη και τη γρήγορη εξάπλωση των λογικών ιδεών έδιδε τα εχέγγυα για τη γέννηση μιας «επιστήμης που θα προβλέπει την πρόοδο του ανθρώπινου γένους» (Condorcet 1794:203). Οι διανοούμενοι αυτοί, μολονότι δεν έφτασαν στη «δημοκρατία των γραμμάτων», πλαισίωσαν σχεδόν στο σύνολό τους τις διεκδικήσεις της «τρίτης τάξης» και την αντιπροσώπευσαν στην επανάσταση του 1789 που για ένα Γερμανό, τον Hegel, φάνταζε σαν «λαμπρή αυγή», που έκανε τον άνθρωπο να καταλάβει ότι το πνεύμα «πρέπει να κυβερνά την πραγματικότητα» (1831:926), και για έναν Έλληνα, «αυτόπτην και αυτήκοον φοβερών πραγμάτων», τόν Κοραή, ήταν η πρώτη φορά που «έδειξε όλην την δύναμιν η φιλοσοφία» (1805:19· πρβλ. 15-11-1791:191). Ανεξάρτητα πάντως από την ορθότητα αυτών των διατυπώσεων, επιβάλλεται να συγκρατήσουμε την αιχμή τους για τη συμβολή των διανοουμένων στη δημιουργία μιας ιστορικής εποχής που θα ερμηνεύεται με την «πολιτική λογική» («politischer Verstand»), σύμφωνα με την οποία το κράτος οικοδομεί την αστική κοινωνία και όχι το αντίστροφο (Marx 7-8-1844:402· Engels-Marx 1845:128).

III

ΑΝ ΟΙ «ΑΣΤΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ», ΟΠΩΣ ΠΑΡΑΤΗΡΟΥΣΕ Ο MARX (1852:118), ζούνε λίγο καιρό, δε σημαίνει ότι οι ιδεολογικές τους επιπτώσεις είναι βραχύβιες. Βέβαια η δέσμη των αντιλήψεων που συνιστά την «πολιτική λογική» — η πολιτική θεωρία ως επιστήμη της «πολιτικής μεταβολής», οι διανοούμενοι ως ενεργός κοινωνική κατηγορία, κατάληψη της κρατικής εξουσίας, πίστη στην πρόοδο και την παιδευτική δύναμη των ιδεών — γνώρισε και κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης διαφορετικές εκδοχές που υπήρξαν καθοριστικές για την έκφασή της. Ορισμένες μάλιστα απ' αυτές, που συναρτήθηκαν είτε με την οδυνηρή διαπίστωση του Babeuf,

ότι η «επανάσταση δεν τελείωσε» (Buonarroti 1957:106/107) είτε με τη σαινσιμονική «τεχνοκρατική» σύλληψη του «χρυσού αιώνα» που βρίσκεται στο μέλλον και όχι στο παρελθόν (1814:247/248), επιβίωσαν αρχικά σε κλειστές συνωμοτικές ομάδες και νοσηματοδότησαν, με τις μεταπλάσεις του Ισλαμισμού και κυρίως με τις πρώτες σοσιαλιστικές κινήσεις, τα επαναστατικά γεγονότα του 1830, του 1848 και του 1871. Ως προς το θέμα που μας ενδιαφέρει εδώ, αποτέλεσαν μια από τις πηγές της σκέψης του Μαρχ και συνάμα διαμόρφωσαν το πλέγμα των συνθηκών για την πρόσληψη του μαρξισμού στη Γαλλία. Ως προς τις επιδράσεις που δέχτηκε ο Μαρχ, αυτές δεν πρέπει να επικεντρώνονται στον υποτιθέμενο «μπελανκισμό» του της δεκαετίας του '50, εφόσον αποστρέφεται τους «αλχημιστές της επανάστασης» και ως αντιθετική έννοια της «δικτατορίας» και όχι της «δημοκρατίας» χρησιμοποιεί τον όρο «δικτατορία του προλεταριάτου» (1850:273· 1852:192, 193). Πολύ νωρίς μάλιστα αποποιήθηκε κάθε ερμηνεία «sub specie rei publicae» για να στραφεί προς την εξακρίβωση των προϋποθέσεων της κοινωνικής επανάστασης. Ο τρόπος όμως που έκανε συγκεκριμένη, στα πλαίσια της «International Workingmen's Association», τη νεανική του απόφαση ότι η «κεφαλή της χειραφέτησης» είναι η φιλοσοφία (1843/1844:391) ή, όπως ονομάστηκε η διδασκαλία του, ο «επιστημονικός σοσιαλισμός», ωθούσε τον Μπακούνιν (που κι αυτός πίστευε ότι η «φιλοσοφία θα παίξει ακόμη μια φορά το ρόλο που τόσο ένδοξα διαδραμάτισε στη Γαλλία») στην επίκριση του «λόγιου σοσιαλισμού» που υποστηρίζει ότι η «μειοψηφία» των ειδικών της «κοινωνιολογικής επιστήμης» πρέπει να «διευθύνει την κοινωνική ζωή» (Marx 1874/75:735/36). Βέβαια η απάντηση του Μαρχ (1874:75:636) υπογραμμίζει ότι ο «επιστημονικός σοσιαλισμός» σημαίνει τη στροφή της «επιστήμης στη γνώση του κοινωνικού κινήματος που ο ίδιος ο λαός δημιουργεί» ή ότι η νύξη του σοσιαλισμού αναμένεται «αποκλειστικά από τη διανοητική ανάπτυξη της εργατικής τάξης, όπως θα προέκυπτε αναγκαστικά από την κοινή δράση και τη συζήτηση» (Engels 1890:57). Η τελευταία άποψη, στα πλαίσια του «μαρξισμού» της Β' Διεθνούς, ο οποίος είχε αναγορευθεί σε «προλεταριακή επιστήμη» (Kautsky 1908:20-22) παρέπεμπε στη σύζευξη της μακράς ιδεολογικής προετοιμασίας με τη διαβεβαίωση της «Naturpotwendigkeit» που αναγγέλλει την έλευση του σοσιαλισμού, όπως την καθόριζε το πρόγραμμα της Ερφούρτης (Kautsky 1892:253) που υπήρξε το «πρόγραμμα-οδηγός» των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κομμάτων. Στη Γαλλία, όπου είχε μεσολαβήσει η κίνηση του θετικισμού και ο «επιστημονισμός» είχε ανανεώσει τους δεσμούς του με την Αριστερά, οι συνέπειες της καταστολής της Κομμούνας οδηγούσαν στην ανάγκη να διευρυνθεί το «νόμιμο» διαφωτιστικό έργο του Parti Ouvrier Français και των άλλων οργανωμένων σοσιαλιστικών κινήσεων. Σ' αυτήν ακριβώς την περίοδο ανατιμάται η διανοητική εργασία, τόσο από τον Guesde όσο και από τον Grave (Idt 1969:35-46), και ολοκληρώνεται η συζήτηση, που άρχισε με τον Kautsky (1895:10-16, 43-49, 74-80 και 1895:105-119) για τους «travailleurs intellectuels», οπότε θα αυτονομηθεί ως ουσιαστικό πια ο όρος «intellectuel» που ξεφεύγει από τη στενή σημασία του «ανθρώπου των γραμμάτων» για να περιλάβει κάθε μορφή μισθωτής διανοητικής εργασίας.

IV

ΥΠΑΡΧΕΙ ΗΔΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ για την ανάπτυξη του «Μαρξισμού» στη Γαλλία και για τις συνθήκες γένεσης του Κομμουνιστικού Κόμματος αυτής της χώρας. Εκείνο που θα έπρεπε μάλλον να συγκρατήσουμε είναι το βαθύ σχίσμα του Σοσιαλιστικού Κόμματος, που επικυρώθηκε στο συνέδριο της Tours το Δεκέμβριο του 1920, και την αθρόα υποστήριξη διανοουμένων προς το αρτισύστατο γαλλικό τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, όπως ήταν η κίνηση της «Clarté» που είχε και την πρωτοβουλία για το σχεδιασμό της «Διεθνούς των διανοουμένων». Προνομιακή υπήρξε εξάλλου η συνεργασία του με επώνυμους διανοούμενους, κατά τη στενή σημασία του όρου, με τη μορφή των εξωκομματικών συσπειρώσεων και με κάπως ευέλικτο πεδίο συμπίεσης στην υπόθεση της ειρήνης, τον αντιφασισμό, την απο-αποικιοποίηση κ.λπ., χωρίς να αποφεύγονται εδώ οι τριβές, γνωστές από τον Rolland και τον Gide έως τον Sartre. Για το θέμα μας βέβαια ενδιαφέρει η οργανωτική δομή αυτού του κόμματος και ιδίως οι προγραμματικές του αρχές ως εξαιρετικά προσηλωμένου τμήματος στις αποφάσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς, κυρίως κατά τη δεύτερη περιόδό της. Η ισχύς των προγραμματικών αυτών αρχών, οι οποίες διατρέχουν το σύνολο του επίσημου κομματικού λόγου, καταφάσκειται με τις απόπειρες των θεωρητικών του PCF να αναχθούν στις γαλλικές πηγές του «επιστημονικού σοσιαλισμού», με σημείο αφετηρίας τον Babeuf (Garaudy 1948· Soboul 1963), ή να αναμετρηθούν με την παράδοση του Comte ο οποίος θα μπορούσε απλώς να εκτιμηθεί ως «ουτοπιστής της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας» του καιρού του (Laberenne 1937:118).

V

Η ΑΝΑΦΩΝΗΣΗ: «Ο ΛΕΝΙΝ ΠΕΘΑΝΕ, ΖΗΤΩ Ο ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΣ» χρεώθηκε σε όλες τις μερίδες των διαδόχων του ηγέτη των Μπολσεβίκων που ήδη είχαν διαμορφωθεί πριν το θάνατό του. Το ακριβές όμως περιεχόμενο του «λενινισμού» καθόρισε εκείνη η μερίδα που επικράτησε στα ανώτατα κομματικά όργανα. Έτσι, η άποψη του Ζη-νόβιεφ, προέδρου τότε της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ότι ο «λενινισμός» είναι ο «μαρξισμός της εποχής των ιμπεριαλιστικών πολέμων και της παγκόσμιας επανάστασης που πραγματοποιήθηκε άμεσα μέσα σε μια χώρα, όπου κυριαρχεί η αγροτιά», θα παραμεριστεί μαζί με τον εισηγητή της από τον Στάλιν που όρισε το «λενινισμό» ως «μαρξισμό της εποχής του ιμπεριαλισμού και της προλεταριακής επανάστασης», εφόσον πρόκειται για «διεθνές φαινόμενο» που η πεμπτούσια του έγκειται στη «θεωρία και την τακτική της δικτατορίας του προλεταριάτου» (1926:12, 70). Οι διαφορές ήταν περισσότερο από προφανείς και προοιωνίζαν την άσκηση της πολιτικής που θ' ακολουθηθεί από την ηγεσία της ΕΣΣΔ και της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Δεν αποτελεί, βέβαια, αντικείμενο της παρούσας εργασίας η διακρίβωση των σημείων σύγκλισης και απόκλισης ανάμεσα στη σκέψη του Λένιν,

ο οποίος νωρίς έμαθε να προτιμά τις «πολύτιμες μεθόδους» της θεωρίας του Μαγκ από την «τερατόμορφη και νεκρή διδασκαλία» (1894:189), και το «λενινισμό» που κατασκεύασαν και χρησιμοποίησαν οι επίγονοί του. Ο σταλινικός πάντως ορισμός εξακολουθεί, χωρίς απλώς να μνημονεύεται ο δημιουργός του, να σταδιοδρομεί στις επίσημες θεωρητικές επεξεργασίες του σοβιετικού καθεστώτος και όσων από τα κομμουνιστικά κόμματα τις υιοθετούν.

VI

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΕΧΟΥΝ ΕΡΕΥΝΗΘΕΙ ΟΙ ΑΓΩΓΟΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ του εγχώριου μαρξισμού από το «μαρξισμό-λενινισμό» με βάση τις «οδηγίες» του ανώτατου οργάνου της Κομμουνιστικής Διεθνούς που απαιτούσε την ιδεολογική ομοιογένεια των «πυρήνων», δηλαδή των νέων μορφών πρωτοβάθμιων κομματικών οργανώσεων που ιδρύονται αποκλειστικά στον τύπο εργασίας και αναπτύσσουν τις διεκδικήσεις τους στο εργοστάσιο, τηρώντας τις εντολές της «συγκεντρωτικής» τους διοίκησης. Η «μπολσεβικοποίηση» του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος έγινε αντίστοιχα σύμφωνα με τις αποφάσεις του 5ου συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Ιούνιος-Ιούλιος 1924) και με μοχλό προώθησης τη λειτουργία των «λενινιστικών σχολείων» για την εκπαίδευση των στελεχών του (Tartakowsky 1980:60-103· Heldman 1979). Έτσι, ο «επιστημονικός σοσιαλισμός» όπως τον είχε εγκολπωθεί μερίδα των Γάλλων Σοσιαλιστών ήδη με τη μετάφραση που είχε εκπονήσει ο Lafargue του *Socialisme utopique et socialisme scientifique* (1880), μετασχηματίζεται σε «μαρξισμό-λενινισμό» που διαθέτει ενισχυμένη την επιστημονική του εμβέλεια και την πρακτική του εγκυρότητα, εφόσον έδειχνε να συναρτάται με μια μορφή εφαρμογής που απέδιδε κιόλας τους πρώτους καρπούς. Η «επιστήμη» της κοινωνικής μεταβολής προσγράφεται έτσι στο οπλοστάσιο ενός ειδικού κομματικού μηχανισμού που επιτυγχάνει την αποκρυπτογράφηση των «νόμων» της ιστορίας και καθοδηγεί εκείνες τις κοινωνικές δυνάμεις που έχουν ιστορικό προορισμό την εγκαθίδρυση της αταξικής κοινωνίας. Με τη γαλλική μετάφραση του *Διαλεκτικός και ιστορικός υλισμός*, έργο που υπολογίστηκε ως ισάξιο του *Discours de la Méthode*, διευκρινίζεται η «γενική θεωρία του μαρξιστικού-λενινιστικού κόμματος» καθώς και η «εφαρμογή» του στα «φαινόμενα της κοινωνικής ζωής» που μπορεί να συγκροτηθεί ως επιστήμη «το ίδιο ακριβές, όπως η βιολογία, ικανή να χρησιμοποιεί τους νόμους της εξέλιξης της κοινωνίας για πρακτικές εφαρμογές» (Stalin 1938:3, 7, 18). Από τη μεταπολεμική κυρίως περίοδο ως το θάνατο του εισηγητή αυτών των απόψεων θα υμνηθεί η «μεγαλύτερη επιστημονική αυθεντία του κόσμου», όπως έγραφε στη *Nouvelle Critique* ο Fr. Cohen (Barjonet 1969:144), και ο «μέγιστος φιλόσοφος όλων των εποχών», κατά τη νεκρολογία του από τον Aragon (Papaioannou 1967:149).

VII

ΠΑΡΑ ΤΙΣ ΕΥΔΙΑΚΡΙΤΕΣ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ ΤΟΣΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ όσο και των θεωρητικών επεξεργασιών του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, οι οποίες ανάγονται σε εσωγενή και εξωγενή αίτια, το περιεχόμενο του «μαρξισμού-λενινισμού» έμεινε άθικτο (Labica 1984:90-100). Το ίδιο ακριβώς συνέβη και με τα «αδελφά» κομμουνιστικά κόμματα που συμφώνησαν με την τυπική διάλυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς χωρίς να χάσουν την οργανωτική τους δομή και τις προγραμματικές τους αρχές, την εγκυρότητα των οποίων θα εξασφαλίζει η «μαρξιστική-λενινιστική επιστήμη» (Thorez 1956:392). Έτσι χωρίς αξιοσημείωτους κλυδωνισμούς αντιμετώπισε, με την ίδια άλλωστε ηγεσία, την αρχική χιονοστιβάδα της «αποσταλινοποίησης», καθόσο ο γραμματέας του χαιρετώντας τις εργασίες του 20ου συνεδρίου παρατηρούσε ότι το ΚΚΣΕ διαδηλώνει την πίστη του στις «μεγάλες ιδέες του Marx, του Engels, του Λένιν και του Στάλιν» (Thorez Μάρτ. 1956:365). Το μόνο που στη συνέχεια έπραξε, κατά την προετοιμασία του 14ου συνεδρίου του, ήταν απλώς να αποκηρύξει, με τη γνωστή μέθοδο της «αυτοκριτικής», τη φόρμουλα «Parti de Maurice Thorez» (1956:776/777). Ανανέωσε ωστόσο την αφοσίωσή του στο «κόμμα νέου τύπου» που είναι η «συνείδηση της εργατικής τάξης» και η οποία φωτίζεται με τις «αρχές του μαρξισμού-λενινισμού» (Thorez 1956:1198-1214), κατά την προγραμματική θέση του ίδιου του ΚΚΣΕ που τον ορίζει ως «ολοκληρωμένο και αρμονικό σύστημα φιλοσοφικών, οικονομικών και πολιτικών αντιλήψεων» (Rochet 1962:25). Στη δεκαετία του '60 το corpus αυτών των ιδεών μένει επίσης αναλλοίωτο και στους κόλπους του γαλλικού «μαρξιστικού-λενινιστικού κόμματος» που εξακολουθεί να θεωρεί τον «ιστορικό υλισμό» ως «εφαρμογή» του «διαλεκτικού υλισμού» στη μελέτη της κοινωνίας (Duclos 1962:22· Rochet 1962:22). Ως προς την τελευταία ο «μαρξισμός-λενινισμός» προσφέρει τη δυνατότητα να ερευνηθεί επιστημονικά, δηλαδή χωρίς να παύσει να ενεργεί ως *ancilla rei publicae*, στο όνομα της εργατικής τάξης που συνιστά το μοχλό για την επίτευξη της αταξικής κοινωνίας, προεξοφλεί την κατάκτηση της επιστημονικής αλήθειας για την πολιτική που συνάγεται με την εξακρίβωση των «νόμων» (Rochet 1962:39), οι οποίοι διέπουν την ιστορία κατά τη νομοτελειωκή πορεία διαδοχής των κοινωνικών σχηματισμών.

VIII

ΑΥΤΟΣ Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΝΤΕΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΣΟ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣΕ στην πραγματικότητα τόσο περισσότερο ενίσχυε στο πεδίο της πολιτικής την αντίληψη της «δικτατορίας του προλεταριάτου» και πιστοποιούσε ότι το κράτος θα διατηρηθεί και στην εποχή της ωριμότητας του κομμουνισμού, παρά τις συναφείς προβλέψεις του Engels. Ακόμη, στο επίπεδο των κοινωνικών διαπλοκών και των θεσμών, νομιμοποιούσε την εκδίωξη του υποκειμένου από τις συγκεκριμένες διαδικασίες που απαρτίζουν τη φορά του ιστορικού γίνεσθαι, επιβάλλοντας ως αυτονόητη την «πανουρ-

γία» («List») του κοινωνικού λόγου να υποτάσσει τις βουλήσεις των ατόμων στην αδήριτη συλλογική ανάγκη την οποία *ex definitione* υπηρετεί και για τούτο κατανοεί πλήρως η ηγεσία του κομμουνιστικού κόμματος ως «πρωτοπορία» της «πρωτοπορίας» της εργατικής τάξης. Μια ευπρεπής και λόγια μεταμπίεση αυτών των ιδεών επιχειρήθηκε με το έργο του L. Althusser που, παρά την πρόθεσή του, δεν απεγκλωβίζεται από τα θεωρήματα που έγιναν κοινói τόποι της «ιδεολογικής δουλειάς» των κομμουνιστικών κομμάτων κατά τη δεύτερη φάση της Κομμουνιστικής Διεθνούς, με την αξίωση βέβαια ότι αποδίδουν πιστά τη σκέψη του Μαχ και του Λένιν. Για παράδειγμα, η τυπική διάζευξη επιστήμης και ιδεολογίας, η δομική αιτιότητα ως «παρουσία της δομής μέσα στα αποτελέσματά της», ο μαρξισμός ως «η επιστήμη της ιστορίας», η εγχαρακτική δύναμη των «ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους», η κατάφαση στη «δικτατορία του προλεταριάτου» κ.λπ. αρθρώνουν έναν άκαμπτο «θεωρητικό αντι-ανθρωπισμό» (1968:81· 1965:236) που μάλλον εύλογα χαρακτηρίστηκε από τον E. Thompson (1978:182) ως «Stalinism reduced to the paradigm of Theory».

VIV

ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΤΙΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΡΟΜΗΝΟΤΣΕ τα γεγονότα του Μαΐου-Ιουνίου 1968, τα οποία αντιμετώπισε στην έκρηξή τους με άφωνη δυσπιστία και στην εκτύλιξή τους με χλευασμό και εχθρότητα και μόνο μετά την παρέλευση μιας δεκαετίας διέκρινε και τις επιπτώσεις που είχαν στις θεωρητικές του επεξεργασίες και τις πολιτικές του επιλογές. Μέσα από το πανδαμόνιο που δημιούργησε η συστράτευση του Μαρξ, του Μπακούνιν, της Λουΐζεμπουργκ, του Τρότσκι, του Στάλιν, του Μάο και του Τσε αναδύθηκε μια δέσμη ιδεών που κατέγραφε ή υπαινισσόταν μια διαφορετική αίσθηση της ιστορίας, χωρίς τις φθαρμένες ετικέτες της κομματικής «ορθοδοξίας» και τις αναλύσεις ακόμη και των διαφωνούντων θεωρητικών της («Althusser à rien») που είχαν μετατραπεί σε «βεντέτες της Διανόησης», κατά την προκλητική διατύπωση των «Situationnistes» (Gombin 1969:29). Η συνθηματολογική κυρίως καταγραφή αυτής της εμπειρίας («écritez partout») δεν κάλυψε μόνο τους τοίχους της Σορβόνης, αλλά και το εργοστάσιο της Renaud, προσφέροντας οξύτατα ερεθίσματα για την επίγνωση σημαντικών προβλημάτων που έθετε η καθημερινή δράση των ατόμων ως πολιτική διαγωγή. Από μια άποψη επαληθευόταν η νεανική παρατήρηση του Μαχ ότι η κοινωνική ευμάρεια και όχι η δυσπραγία οδηγεί τους ανθρώπους στην «πολιτική λογική» (1844:406). Πέρα απ' αυτήν διατυπώνεται η άρνηση των μεγάλων και γι' αυτό κενών ιδεολογικών σχημάτων, θραύεται η λογική επιφάνεια που συχνά λειτουργεί ως επικάλυψη των πραγμάτων, αρνείται η αυθεντία μιας επιστήμης των κοινωνικών νομοτελειών, γιγνώντων, απορρίπτεται η αυθεντία μιας επιστήμης των κοινωνικών νομοτελειών, προτάσσεται η αξιοποίηση του διαθέσιμου χρόνου χωρίς καταναλωτικά πρότυπα, καταγγέλλεται ο κατακερματισμός της γνώσης που γεννά τον Fachidiot και τον εξουσιαστή των ανθρώπινων αναγκών, δακτυλοδευτείται ο πατερναλισμός που

προσδιορίζει τις σχέσεις των δύο φύλων, αποδοκιμάζεται η λογική της ανάπτυξης και της θεσμικής ιεράρχησης των αναγκών, προκρίνεται η αντικατάσταση του μέλλοντος από το παρόν και της «σταδιοκρατίας» από την εξέγερση και προτείνεται η μεταφορά του «περιθωρίου» στο επίκεντρο και αντίστοιχα της αυθεντίας στην περιφέρεια. Αν ο ρεαλισμός σήμαινε την απαίτηση του αδύνατου («Soyez réaliste demandez l'impossible») τότε έγινε αντιληπτή η δυνατότητα της κοινωνικής επανάστασης χωρίς να προϋπάρξουν ή, έστω, να εφευρεθούν οι ειδικευμένοι μηχανισμοί της πολιτικής μεταβολής. Αυτή η ατημέλητη και ασυντόνιστη συνηγορία του υποκειμένου ως μοναδικού δικαιώματος του ανθρώπου ή της κατηγορικής προσταγής ότι ο άνθρωπος είναι «das höchste Wesen für den Menschen» (Marx 1843/1844:385) έδειξε, με πολιτικό τρόπο — αλλά πάντως όχι προς όφελος των γνωστών πολιτικών σχημάτων της Αριστεράς ούτε ακόμη και για τις ίδιες τις οργανωμένες πτέρυγες των πρωταγωνιστών του Μαΐου — την επικαιρότητα της κοινωνικής επανάστασης. Ο βραχύς συγκλονισμός της γαλλικής κοινωνίας, ακόμη και ως «αντίδοτο στη γεροντική αρρώστια του κομμουνισμού» ή ως υπενθύμιση ότι ο τελευταίος ταυτίζεται πάντα με το «κίνημα που καταργεί τη σημερινή κατάσταση των πραγμάτων» (Marx-Engels 1845:35), λειτούργησε ως εναλλακτική πρόταση στη θεσμοποιημένη διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής του μαρξιστικού λόγου και έδωσε την ευκαιρία, *hic et nunc*, να ξανατεθεί από την αρχή το πρόβλημα της αυτονομίας. Γι' αυτό, χωρίς να επιδέχεται οποιαδήποτε πολιτική καπηλεία της εμπειρίας που γέννησε ή φώτισε, ενέπνευσε κοινωνικά κινήματα αμφισβήτησης των διαταξικών σχισμάτων της υπάρχουσας ταξικής και ετερόνομης κοινωνίας.

X

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟ PCF, Η ΔΙΕΡΓΑΣΙΑ ΕΠΑΝΕΚΤΙΜΗΣΗΣ των γεγονότων του Μαΐου (Beetz et al. 1978:488-63) στοιχήθηκε με κάποιες αλλαγές που αφορούσαν την απάλειψη της «δικτατορίας του προλεταριάτου» από το καταστατικό του, την αποποίηση του «μαρξισμού-λενινισμού», τη στρατηγική του «γαλλικού δρόμου προς το σοσιαλισμό» κ.λπ. Πάντως η εξώφθαλμη αναντιστοιχία αυτών των νεωτερισμών με την παγιωμένη εσωτερική του λειτουργία επέτρεψε την εμφάνιση, μέσα κι έξω πια απ' αυτό, ανανεωτικών κινήσεων που δείχνουν, *inter alia*, πόσο δυσχερές είναι η πορεία ανάπτυξης κομματικών σχηματισμών που *ex definitione* προβάλλονται ως μηχανισμοί για να πραγματοποιήσουν την πολιτική ανατροπή και να επιβάλλουν στη συνέχεια, ακόμη και με βίαια μέσα (ήδη ο Robespierre επικαλούνταν το «δεσποτισμό της ελευθερίας»), και την κοινωνική αναμόρφωση. Απ' αυτήν την άποψη τα γεγονότα του Μαΐου, χωρίς να είναι και τα μόνα, ανήγγειλαν τον ερχομό μιας εποχής που θα μπορούσε να ονομαστεί «μεταπολιτική», με την έννοια ότι ωθούν στην υπέρβαση της πολιτικής όπως τη γνώρισε η δυτικοευρωπαϊκή σκηνή εδώ και διακόσια τουλάχιστον χρόνια. Αν πέρυσι γιορτάσαμε τα είκοσι χρόνια από το Μάιο, φέτος συμπληρώνονται δυο αιώνες από τη γαλλική επανάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Althusser, L., *Pour Marx*, Paris 1965, ²1977.
- , *Positions*, Paris 1968.
- , *22ème Congrès*, Paris 1977.
- Barjonet, A., *Le Parti communiste français*, Paris 1969.
- Beetz, G. et al., «Retour sur mai 68», *Cahiers du communisme*, τ. 54 (1958), σσ. 48-63.
- Buonarroti, Ph., *Conspiration pour l'égalité dite de Babeuf* (1828), έκδ. G. Lefebvre, τ. II Paris 1957.
- Casanova, L., «Le Parti communiste français et les intellectuels», *Cahiers du communisme* τ. 34 (1958), σσ. 543-555.
- Castoriadis, C., «Les mouvements des années soixante», *Pouvoirs*, no 39 (1986), σσ. 107-116.
- Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique de progrès de esprit humain* (1794), έκδ. H. O. Prior - Y. Belaval, Paris 1970.
- Duclos, J., «Préface», in: Rochet, W., *Qu'est-ce que la philosophie marxiste?* Paris 1962.
- Engels, Fr. - Marx, K., *Die heilige Familie* (1845), MEW, τ. 2.
- , [Vorwort zur vierten deutschen Ausgabe des «Manifests der Kommunistischen Partei»] (1890), MEW, τ. 22.
- Garaudy, R., *Les sources françaises du socialisme scientifique*, Paris 1948.
- , *Toute la vérité*, Paris 1970.
- Gombin, R., *Le projet révolutionnaire*, Paris-LaHaye 1969.
- Gusdorf, G., *Les principes de la pensée au siècle des Lumières*, Paris 1971.
- Hegel, G., *Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte* (1831), έκδ. G. Lasson, Hamburg 1976.
- Heldman, H., *Le Parti communiste français à la conquête de la classe ouvrière. Les cellules d'entreprise 1924-1938*, Paris 1979.
- Idt, G., «L' intellectuel' avant l' affaire Dreyfus», *Cahiers de Lexicologie*, τ. XV (1969), σσ. 35-46.
- Journès, C., «Les interpretations communistes de Mai 68», *Pouvoirs*, no 39 (1986), σσ. 25-36.
- Kautsky, K., *Das Erfurter Programm* (1892), επιμ. S. Miller, Berlin 1974.
- , «Die Intelligenz und die Sozialdemokratie», *Die Neue Zeit*, τ. 13^b (1895), σσ. 10-16, 43-49, 74-80 = «Le socialisme et les carrières liberales», *Le Devenir social*, τ. 1 (1895), σσ. 105-119.
- , *Les trois sources du marxisme* (1907), έκδ. «Spartacus», Paris ²1977.
- Κορνήζ, Α., «Εις Δ. Λώτον» (15-11-1971), *Αλληλογραφία*, έκδ. Κ. Θ. Δημητρά κ.ά., τ. 2, Αθήνα 1967.
- , *Τι πρέπει να κάμωσιν οι Γραυκοί εις τας παρούσας περιστάσεις*, Paris 1805.
- Labérenne, P., «Efficacité politique et sociale du positivisme et du marxisme», in: Wallon, H. (έκδ.), *A la lumière du marxisme*, τ. II, Paris 1937, σσ. 77-125.
- Labica, G., *Le marxisme-léninisme*, Paris 1984.
- Lenin, W. I., *Was sind die «Volkstreunde»* (1894), LW, τ. 1.
- Manifeste du PCF, *Pour une démocratie avancée, pour une France socialiste*, Champigny, déc. 1968, Paris 1969.
- Marx, K., *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Einleitung* (1834/1844), MEW, τ. 1.
- , *Kritische Randglossen zu dem Artikel «Der König von Preussen und die Sozialreform»* (7-8-1844), MEW, τ. 1.
- , *Ökonomisch-philosophische Manuskripte* (1844), MEW, 1ος συμπλ. τόμος.
- , *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte* (1852), MEW, τ. 8.
- , [Konspekt von Bakunins Buch «Staatlichkeit und Anarchien»] (1874/75), MEW, τ. 18.
- Marx, K. - Engels, F., *Die heilige Familie* (1845), MEW, τ. 2.
- , *Die deutsche Ideologie* (1845/1846), MEW, τ. 3.
- , [Rezensionen aus der «Neuen Rheinischen Zeitung»] (1850), MEW, τ. 7.
- Morin, E. - Lefort, C. - Coudray, J. M., *Mai 68 = La brèche*, Paris 1968.

- Papaioannou, K., *L' idéologie froide*, Paris 1967.
- Raynard, P., «Le Parti communiste et Mai 68», *Pouvoirs*, no 39 (1986), σσ. 39-42.
- Rochet, W., *L' avenir du Parti communiste français*, Paris 1970.
- Saint-Simon, C. - H., *De la réorganisation de la société européenne* (1814), Œuvres, τ. 1. έκδ. E. Dentu, Paris 1868.
- Soboul, A. (έκδ.), *Babeuf et les problèmes du babouvisme*, Paris 1963.
- Staline, I., *Les questions du léninisme*, Paris 1926.
- , *Le matérialisme dialectique et le matérialisme historique*, Marseille 1938.
- Tartakowsky, D., *Les premiers communistes français*, Paris 1980.
- Thompson, E., *The Poverty of Theory*, London 1978.
- Thorez, M., «Le salut au XXe Congrès du Parti Communiste de l' Union Soviétique», *Cahiers du communisme*, τ. 32 (1956), σσ. 361-365.
- , «Quelques question capitales posées au XXe Congrès du Parti communiste de l' Union Soviétique», *Cahiers du communisme*, τ. 32 (1956), σσ. 373-394.
- , «Intervention au XIVe Congrès», *Cahiers du communisme*, τ. 32 (1956), σσ. 760-778.
- , «L' enseignement du marxisme-léninisme dans les écoles du Parti», *Cahiers du communisme*, τ. 32 (1956), σσ. 1198-1214.
- Voltaire, *Lettres philosophiques* (1734), έκδ. R. Pomeau, Paris 1964.
- Zinoviev, G., *Le léninisme*, Paris 1926.